

*Pārsla Dredžele, maģistrante
Baltijas Starptautiskā akadēmija, Latvija
Iecavas novada bāriņtiesas priekšsēdētāja
Latvijas Pašvaldību mācību centra lektore*

Bāriņtiesas un sociālā dienesta loma lietās par lietas ierosināšanu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu

<https://doi.org/10.33106/1.525>

Anotācija. Autora publikācija skar pašvaldību iestāžu lomu lietās saistībā ar lietas ierosināšanu par aizgādības tiesību pārtraukšanu. Pētījuma mērķis atklāt normatīvā akta regulējuma nepilnības, gadījumos, kad tiek ierosināta lieta par aizgādības tiesību pārtraukšanu. Jautājums ir aktuāls, jo minētā tiesību norma ir spēkā no 2015.gada 3.decembra, kad spēkā stājušies grozījumi Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmajā prim daļā, kas nosaka bāriņtiesai veicamās darbības aizgādības lietās pirms konkrēta lēmuma pieņemšanas. Šajā kontekstā nav pieejama neviena tiesībzinātnieka vai praktiķa publikācija. Lai ierosinot lietu par aizgādības tiesību pārtraukšanu būtu iestāžu vienotas prasības un nerastos pārpratumi. Pētījuma teorētiskā un praktiskā nozīme saistīta ar tiesiskā regulējuma sakārtošanas iespējām izvirzītajā problēmjautājumā.

Atslēgas vārdi: bērns, aizgādības tiesību pārtraukšana, bāriņtiesa, sociālais dienests.

*Парсла Дреджеле, магистрант
Балтийская Международная Академия, Латвия
Председатель Иецавского уездного сиротского суда
Преподаватель Латвийского учебного центра местного самоуправления*

Роль Сиротского суда и социальной службы в возбуждении дел о прекращении опеки над ребенком

<https://doi.org/10.33106/1.525>

Аннотация. Статья рассматривает роль муниципальных органов власти в делах, связанных с возбуждением дела об опеке. Цель исследования - выявить проблемы в нормативно-правовом акте в тех случаях, когда возбуждено дело о прекращении содержания под стражей. Этот вопрос является актуальным, поскольку вышеупомянутая правовая норма вступила в силу с 3 декабря 2015 года, с вступлением в силу поправок к первой части статьи 22 Закона о судах-сиротах, в которой определяются действия, которые должны осуществляться в случаях содержания под стражей до принятия конкретного решения. В контексте рассматриваемого материала не имеется публикаций ни ученых-правоведов, ни практикующих юристов. Для возбуждения дела о прекращении права опеки и с целью исключения двусмысленного толкования требования учреждений должны быть согласованными. Теоретическая и практическая значимость исследования связана с возможностями организации правового регулирования поставленной проблемы.

Ключевые слова: ребенок, опека, опекунский суд, социальная служба.

*Parsla Dredzele, Master's student
Baltic International Academy, Latvia
Chairman of the Iecava County Orphan's Court
Lecturer at the Latvian Local Government Training Center*

The role of the Orphan's Court and the social Service in initiation of proceedings for cessation of custody of the child

<https://doi.org/10.33106/1.525>

Abstract. The article is concerned with the role of municipal authorities in cases involving the initiation of custody proceedings. The purpose of the study is to identify the regulatory gaps in the regulatory acts in cases where a case for cessation of custody is initiated. The issue is topical as the above-mentioned legal norm has been in force since 3 December 2015, when amendments to the first part of Section 22 of the Orphan's Courts Act came into force, which determines the activities to be carried out in custody cases before a particular decision is made. No publications of legal scholars or practitioners are available in this context. In order to initiate proceedings for cessation of custody rights, there should be unanimous requirements of the institutions and no misunderstandings. The theoretical and practical significance of the research is related to the possibilities of arrangement of the legal regulation with regards to the issue raised.

Keywords: child, custody, custody court, social service.

Ievads

Autora profesionālā darbība Iecavas novada bāriņtiesas priekšsēdētāja, Latvijas Pašvaldību mācību centra lektore, Iecavas novada pašvaldības sadarbības grupas bērnu tiesību aizsardzības jomā locekle, Valsts Sociālās Aprūpes Centra „Zemgale” filiāles „Iecava” Sociālās aprūpes padomes locekle, Lat-Lit projekta “Sociālo atbalsta pakalpojumu efektivitātes un pieejamības uzlabošana audžuģimenēm, aizbildņiem un adoptētājiem, lai stiprinātu viņu spēju aizsargāt un audzināt bērnus, kuri pakļauti riskam” uzraudzības komitejas locekle, darbība ir saistīta ar dažādiem ģimenes tiesību jautājumiem, bērnu un aizgādībā esošo personu personisko un mantisko interešu un tiesību aizstāvību. Uz empīrisko pieredzi balstīti autora novērojumi, situāciju analīzes liek secināt, ka ir gadījumi, kad materiālajās tiesību normās noteiktā procesuālā kārtība ņem virsroku. Minētais nozīmē, ka tiesību normu piemērotājam ir pašam jāveic tās izvērtēšana un jāatrod attiecīgajam dzīves gadījumam piemērotākais tiesiskais risinājums.

Var konstatēt normatīvo aktu robus, jo nav noteikts, ka bāriņtiesa kopā ar sociālo dienestu veic ģimenes risku un resursu līmeņu novērtēšanu, ir pašvaldības, kurās tas ir pats par sevi saprotams, ka abas institūcijas to veic kopā, bet tajā pašā laikā ir pašvaldības, kur bāriņtiesas nepieaicina sociālo dienestu, vai arī pašvaldības, kur sociālie dienesti atsakās piedalīties risku novērtēšana. Situācijās, kad abas institūcijas šo risku vērtēšanu neveic kopīgi, rodas situācijas, ka bāriņtiesa savā ieskatā vecākam uzdod vienus uzdevumus, bet sociālais dienests savā ieskatā uzdod kādus citus uzdevumus.

Jautājums skar pašvaldības iestāžu lomu un kompetenci lietās, kas saistītas ar lietas ierosināšanu par aizgādības tiesību pārtraukšanu.

Veicot pētījumu autors pamatā izmanto empīriskās datu vākšanas, salīdzinošo, analītisko, loģiskās interpretācijas un analogijas metodi.

Darba pamatā analizēti normatīvie akti un praktiskā darbība, skatoties caur bāriņtiesas lietu par aizgādības tiesību pārtraukšanas prizmu.

Svarīgākās atziņas un prakse lietās par lietas ierosināšanu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem

Valsts un vecāku atbildība ir strikti noteikta normatīvajos aktos, un bāriņtiesa nav vienīgais un galvenais bērnu tiesību aizsardzības subjekts, primārie ir vecāki, adoptētāji, aizbildņi un audžuģimenes. Ģimene ir saliedētas sabiedrības pamats un ģimene ir vispiemērotākā un visatbilstošākā vide bērnam. Ģimene ir dabiska bērna attīstības un

augšanas vide, un katram bērnam ir neatņemamas tiesības uzaugt ģimenē. Augstākā tiesa atzīst, ka bāriņtiesai maksimāli jācenšas sniegt vecākiem palīdzību viņu centienos, lai pret bērnu vērstās vecāku emocionālas vardarbības cēloni būtu iespējams pēc iespējas ātrāk novērst un nodrošināt bērna atgriešanu vecāka aprūpē. [1,10] Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu sociālās palīdzības likuma [2] 12.panta pirmās daļas 3.punktu pašvaldības sociālajam dienestam ir pienākums sniegt personai psihosociālu vai materiālu vai psihosociālu un materiālu palīdzību, lai sekmētu krīzes situācijas pārvarēšanu un veicinātu šīs personas iekļaušanos sabiedrībā, no kā secināms, ka psihosociālo darbu ar ģimeni veic tieši pašvaldības sociālais dienests un nevis bāriņtiesa. Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT), interpretējot Konvencijas 8.pantu, ir noteikusi, ka bērna un vecāku tiesības dzīvot kopā ir fundamentāla tiesību uz ģimenes dzīvi sastāvdaļa. [3] ECT lietā Neulinger and Shuruk v.Switzerland skaidrojusi bērna labāko interešu būtību, proti, bērna intereses aptver divus aspektus. No vienas puses, bērna interesēs ir pēc iespējas saglabāt saites ar ģimeni, izņemot ārkārtas gadījumus, un jādara viss, lai personiskās attiecības tiktu saglabātas. No otras puses, ir skaidrs, ka bērna interesēs ir jānodrošina viņa attīstība drošā vidē.[4]

Bāriņtiesu likuma 17.pants nosaka bāriņtiesas vispārīgo pienākumu aizstāvēt bērna personiskās un mantiskās intereses un tiesības, un izskatīt iesniegumus un sūdzības par vecāku rīcību. Saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju tiesības uz ģimenes dzīvi aizsardzību var ietvert gan valsts negatīvo pienākumu – neiejaukties ģimenes dzīvē, gan arī pozitīvo pienākumu – veikt darbības ģimenes dzīves aizsardzībai, kā ECT lietā Opuz v.Turkey ir secinājusi, ka atsevišķos gadījumos valsts iejaukšanās cilvēka privātajā vai ģimenes dzīvē ir nepieciešama, lai aizsargātu citu cilvēku veselību un tiesības.[5] Pastāv arī iespēja, ka alkohola reibumā esoša persona savas neskaidrās uztveres dēļ ne tikai nespēj pildīt bērna aprūpes pienākumus, bet arī ar savu rīcību var apdraudēt bērna veselību un dzīvību [6, 25].

Civillikuma [7] 177.pantā noteikta aizgādības tiesību legāldefinīcija un tas ir, ka līdz pilngadības sasniegšanai (219.p.) bērns ir vecāku aizgādībā. Aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās. Rūpes par bērnu nozīmē viņa aprūpi, uzraudzību un tiesības noteikt viņa dzīvesvietu. Bērna aprūpe nozīmē viņa uzturēšanu, t.i., ēdiena, apģērba, mājokļa un veselības aprūpes nodrošināšanu, bērna kopšanu un viņa izglītošanu un audzināšanu (garīgās un fiziskās attīstības nodrošināšana, pēc iespējas ievērojot viņa individualitāti, spējas un intereses un sagatavojot bērnu sabiedriski derīgam darbam). Bērna uzraudzība nozīmē rūpes par bērna paša drošību un trešās personas apdraudējuma novēršanu. Ar tiesībām noteikt bērna dzīvesvietu saprotama dzīvesvietas ģeogrāfiskā izvēle un mājokļa izvēle. Rūpes par bērna mantu nozīmē gādību par bērna mantas uzturēšanu un izmantošanu tās saglabāšanai un vairošanai.

Bāriņtiesu likuma [8] 22.pants - bērna aizgādības tiesību pārtraukšana, atņemšana un atjaunošana un 23.pants - vienpersoniska lēmuma pieņemšana par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem, paredz bāriņtiesas pienākumu pārtraukt, atņemt vai arī atjaunot bērnu vecākiem aizgādības tiesības. Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmo daļu un Civillikuma 203.panta pirmo daļu, kur abām tiesību normām ir identisks saturs, lemjam par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam, ja: ir faktiski šķēršļi, kas liedz vecākam iespēju aprūpēt bērnu; bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos vecāka vainas dēļ (vecāka apzinātas rīcības vai nolaidības dēļ); vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības vai nenodrošina bērna aprūpi un uzraudzību; vecāks ir devis piekrišanu bērna adoptcijai, izņemot gadījumu, kad viņš kā laulātais ir devis piekrišanu tam, ka bērnu adoptē otrs laulātais; konstatēta vecāka vardarbība pret bērnu vai ir pamatotas aizdomas par vecāka vardarbību pret bērnu.

Likumdevējs no 2015.gada 3.decembra noteicis, ka lai pieņemtu minēto lēmumu – par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem, bāriņtiesa saskaņā ar Bāriņtiesu likuma

22.panta pirmo prim daļu sākotnēji ierosina lietu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam, un veic riska novērtēšanu (vecāka līdzatkarība, problēmas neatzīšana u.tml.), informē vecāku par sekām un uzdod viņam sadarbībā ar sociālo dienestu noteiktā termiņā novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus. Ja vecāks šajā termiņā kavējas novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus un bērna palikšana ģimenē var radīt draudus bērna dzīvībai un veselībai, bāriņtiesa lemj par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam un bērna šķiršanu no ģimenes.

Bāriņtiesai, ierosinot aizgādības lietu, pirmām kārtām īpaša uzmanība un rūpība jāvelta riska novērtēšanai bērnam un vecākam aizpildot Risku novērtēšanas veidlapas t.i., identificējot riska faktoros, nosakot riska līmeni un analizējot ģimenes/vecāku resursus, kā arī, izdarot pamatotus un argumentētus secinājumus par nepieciešamajiem uzlabojumiem ģimenes situācijā. Normatīvie akti paredz, ka veicot riska novērtēšanu, bāriņtiesa var pieaicināt attiecīgus speciālistus un institūciju pārstāvjus vai pieprasīt viņu rīcībā esošu informāciju.

Pastiprināts bāriņtiesas uzdevums savu tiesisko un faktisko iespēju robežās veicināt bērnam labvēlīgas vides izveidi bērna bioloģiskajā ģimenē, kā arī Likumdevējs uzsvēris vecāka, sociālā dienesta un bāriņtiesas sadarbību aizgādības jautājumu risināšanā un bērna tiesību un interešu nodrošināšanā. Akcentēti gan starptautiskajos, gan nacionālajos normatīvajos aktos nostiprinātie bērnu tiesību aizsardzības principi, par bērna prioritārām interesēm vispirms uzskatāma bērna atrašanās pie bioloģiskajiem vecākiem, un bērna šķiršana no ģimenes ir pieļaujama tikai kā "galējais" līdzeklis, kad šāda šķiršana ir nepieciešama bērna vislabāko interešu nodrošināšanai.

Bāriņtiesa saskaņā ar 2006.gada 19.decembra Ministru kabineta noteikumiem Nr.1037 „Bāriņtiesas darbības noteikumi”[9] (turpmāk - Bāriņtiesas darbības noteikumi) un Paziņošanas likumu [10] ierakstītā pasta sūtījumā uz vecāku personu deklarēto dzīvesvietu nosūta vēstuli un informē bērna vecākus, ka pamatojoties uz saņemto informāciju un uz Bāriņtiesas darbības noteikumu 73. un 75.punktu, pieaicinot sociālā dienesta speciālistu – sociālo darbinieku darbam ar ģimenēm ar bērniem ir veikts ģimenes risku līmeņa un resursu analīzes novērtējums (turpmāk – risku novērtēšana).

Pirmreizējā ģimenes riska novērtēšanā būtiski piedalīties arī sociālajam darbiniekam darbā ar ģimeni ar bērniem, lai nodrošinātu, ka ģimenes lietā iesaistītie speciālisti klātienē apmainās ar informāciju, kas ir nozīmīga, vērtējot bērna aprūpes, veselības, izglītības, psihoemocionālās labklājības un citu nozīmīgu vajadzību nodrošināšanu un/vai vardarbības (emocionālas, fiziskas, seksuālas, pamešanas novārtā) un citu risku esamību ģimenē. Pēc bāriņtiesas ieskatiem, atkarībā no situācijas, risku novērtēšanā var tikt pieaicināts arī izglītības iestādes, kuru apmeklē bērns, pārstāvis, vai cits speciālists, piemēram, psihologs, ja bērns vai vecāks iepriekš saņēmuši psihologa konsultācijas u.tml.

Bāriņtiesai atkarībā no katras individuālās ģimenes situācijas, kā arī riska novērtēšanai nepieciešamās informācijas iegūšanai, īstenojama sadarbība (pēc vajadzības) ar citām bāriņtiesām, rehabilitācijas institūcijām, veselības aprūpes un izglītības iestādēm, sociālajiem dienestiem, Valsts policijas un pašvaldības policijas iestādēm, Valsts probācijas dienestu un Zvērinātiem tiesu izpildītājiem, lai nodrošinātu bērna tiesību un interešu aizstāvību.

Riska novērtēšanai nepieciešamās informācijas iegūšana un riska novērtēšana bāriņtiesai veicama pēc iespējas savlaicīgāk, lai vecāks pēc iespējas ātrāk tiktu informēts par konstatētajiem riskiem un nekavējoties varētu uzsākt sadarbību ar sociālo dienestu un bāriņtiesas noteiktajā termiņā īstenojot nepieciešamās darbības un pasākumus, lai novērstu bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus ģimenē. Bāriņtiesa uzklausa personas viedokli, analizē un vērtē pierādījumus (faktus) kontekstā ar tiesību normām un praksi.

Gadījumos, kad pēc sākotnējās riska novērtēšanas un pienākuma noteikšanas vecākam sadarboties ar sociālo dienestu, saņem informāciju par iepriekš nekonstatētiem riskiem ģimenē, būtiski vērtēt saņemto informāciju savstarpējā kopsakarībā ar jau

iepriekš konstatētajiem riskiem, tostarp vērtēt vai saistībā ar jauniegūto informāciju bērna palikšana ģimenē ir atbilstoša bērna labākajām interesēm.

Par aktuālāko saņemto informāciju un nepieciešamību novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus, nekavējoties sniedzama informācija vecākam un sociālajam dienestam, kas jau veic psihosociālo darbu ar ģimeni, lai sociālais dienests savas kompetences ietvaros organizētu papildus pasākumus ģimenei, plānotu nepieciešamo resursu piesaisti un pakalpojumu nodrošināšanu, lai konstatētie riski tiktu novērsti.

Formulējot secinājumus un bāriņtiesas redzējumu attiecībā uz vecākam veicamajām darbībām konkrētajās riska jomās, lai novērstu bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus, tostarp informējot vecāku par sadarbības nepieciešamību ar sociālo dienestu, bāriņtiesai iestādes secinājumi un turpmākie norādījumi vecākam jādefinē pēc iespējas nepārprotami, proti, tā, lai vecāks saprastu, kādas konkrētas darbības, aktivitātes un rīcība no viņu puses tiek sagaidīta un kādā termiņā īstenojama sadarbība ar sociālo dienestu.

Vecākam nosakāmajam pienākumu apjomam bērna attīstībai nelabvēlīgo apstākļu novēršanā jāizriet no risku novērtēšanā secinātā.

Bāriņtiesa, konkretizējot nepieciešamos uzlabojumus bērna turpmākas pilnvērtīgas aprūpes nodrošināšanai ģimenē un sniedzot norādījumus vecākam, nedrīkst dublēt sociālā dienesta kompetenci.

Bāriņtiesas noteikto pienākumu apjomam vecākam jābūt atbilstošam tam, lai to izpildes rezultātā tiktu nodrošinātas bērna tiesības uz tādiem dzīves apstākļiem un labvēlīgu sociālo vidi, kas nodrošina pilnvērtīgu fizisko un intelektuālo attīstību, kā arī lai bērns saņemtu atbilstošu uzturu, apģērbu un pajumti, kā tas noteikts Bērnu tiesību aizsardzības likuma[11] 10.panta pirmajā daļā.

Bāriņtiesa vecākiem norāda, ka konkrētajā gadījumā saskaņā ar saņemto informāciju un dzīvesvietas apsekošanu, bāriņtiesa ierosināja lietu par bērnu aizgādības tiesību pārtraukšanu bērnu vecākiem. Konkrētajā gadījumā bāriņtiesa norāda, ka bērnus nepieciešams ievietot Krīzes centrā izpētes veikšanai, par iespējamu vecāku fizisku vardarbību un pamešanu novārtā, un pamatvajadzību nenodrošināšanu. Bērnus no ģimenes nešķir, atbalsta persona ģimenei ir vecmāte un vectēvs kaimiņu mājā. Bāriņtiesa vecākus informē, ka pamatojoties uz Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmo prim daļu sociālajam dienestam jāuzsāk rehabilitācijas process, jāizstrādā ģimenes atbalsta plāns, ar mērķi novērst vardarbību ģimenē, un bērniem sniegt iespēju augt un dzīvot bioloģiskajā ģimenē. Bāriņtiesa vecākus informē, ka sociālais dienests sniegs informāciju bāriņtiesai par vecāku sadarbību ar sociālo dienestu, un sociālais dienests sniegs atzinumu par iespēju bērniem atrasties vecāku aizgādībā. Bāriņtiesa informē vecākus par aizgādības tiesību legāldefinīciju, kura definēta Civillikuma 177.pantā. Papildus norādot arī Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1.pantā definēto vardarbību un vecāku nolaidību. Ja bērnu vecāki norādītajā termiņā kavēsies novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus un bērnu palikšana ģimenē radīs draudus bērnu dzīvībai un veselībai, bāriņtiesa lems par aizgādības tiesību pārtraukšanu bērnu vecākiem. Ja aizgādības tiesības vecākam tiek pārtrauktas, aprūpi īsteno otrs vecāks, bet, ja arī tam ir šķēršļi, bāriņtiesa gādā par bērnu ārpusģimenes aprūpi, kā to paredz Civillikuma 203.pants un Bāriņtiesu likuma 22.pants. Bāriņtiesa vienlaikus dara zināmu, ka Bērnu tiesību aizsardzības likuma 30.pants un konkrētās pašvaldības domes Noteikumi par kārtību, kādā pašvaldība piemēro samaksas atgūšanu no vecākiem par ārpusģimenes aprūpes pakalpojumiem, kur noteikts, ka vecākiem ir pienākums samaksāt par ārpusģimenes aprūpes pakalpojumiem, t.i. par audžuģimenes un institūcijas pakalpojumiem. 2014.gada 18.marta Ministru kabineta noteikumu Nr.142 „Noteikumi par ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu samaksas kārtību un apmēru”[12] 2.punkts nosaka, ka samaksas apmērs katram bērna vecākam mēnesī par bērnam sniegto pakalpojumu ir naudas summa, kas vienāda ar Ministru kabineta noteikto minimālo uzturlīdzekļu apmēru bērnam un 3.punkts nosaka, ka samaksu par pakalpojumu pieprasa no abiem bērna vecākiem, ievērojot Bērnu tiesību aizsardzības

likuma 30.panta trešās un ceturtās daļas nosacījumus. Savukārt Bērnu tiesību aizsardzības likuma 35.panta trešā daļa nosaka, ka ja ārpusģimenes aprūpes pakalpojumi tiek nodrošināti, ieceļot bērnam aizbildni, vecākiem ir pienākums maksāt aizbildnim uzturlīdzekļus bērnam nepieciešamajā apmērā, bet ne mazāk, kā noteikts normatīvajos aktos par minimālo uzturlīdzekļu apmēru bērnam.

Uzmanība, galvenokārt, pievēršama skaidrojumu un norādījumu došanai konkrētam vecākam, bet uzdevumu došana arī sociālajam dienestam pārsniedz bāriņtiesas kompetences apjomu.

Bāriņtiesa rakstveidā arī informē sociālo dienestu par uzsāktu lietu un pamatojoties uz Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmo prim daļu norāda, ka sociālajam dienestam jāuzsāk rehabilitācijas process, jāizstrādā ģimenes atbalsta plāns, ar mērķi novērst vardarbību ģimenē, un bērniem sniegt iespēju augt un dzīvot bioloģiskajā ģimenē.

Savukārt, gadījumos, kad bāriņtiesas ieskatā, sociālajam dienestam sniedzama papildus informācija par kādām bāriņtiesas ieskatā veicamajām darbībām, rīkojama starpinstitutionāla tikšanās, lai speciālistu starpā pārrunātu jautājumus, kas nozīmīgi bērna labāko interešu nodrošināšanai un meklētu risinājumus ģimenes sociālās funkcionēšanas uzlabošanai.

Spēcīga, sociāli un ekonomiski neatkarīga ģimene ir viens no svarīgākajiem katras sabiedrības pastāvēšanas priekšnoteikumiem. Ģimenes ne tikai būtiski ietekmē sabiedrības un valsts labklājību, bet veic arī vairākas citas svarīgas funkcijas, piemēram, uztur demogrāfisko stabilitāti, nodrošina bērnu un jauniešu socializāciju un sagatavošanu pastāvīgai dzīvei, ģimenes locekļu aprūpi, sniedz savstarpēju atbalstu ģimenes locekļiem. Valsts uzdevums nav pārņemt ģimenes funkcijas, bet veicināt ģimeņu rašanos, noturīgumu un labklājību, kā arī sniegt atbalstu esošajām un topošajām ģimenēm sarežģītos brīžos [13].

Termiņu noteikšana - Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmajā prim daļā noteikts bāriņtiesas pienākums uzdot vecākam sadarbībā ar sociālo dienestu noteiktā termiņā novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus. Nosakot laika periodu, kādā vecākam īstenojama sadarbība ar sociālo dienestu, lai uzlabotu situāciju ģimenē un novērstu riskus bērna pilnvērtīgai aprūpei, bāriņtiesai vienlaikus jāņem vērā vairāki būtiski faktori, piemēram, sociālā dienesta kapacitāte nodrošināt ģimenei nepieciešamos sociālos pakalpojumus un atbalsta pasākumus konkrētā laika periodā, vecāka objektīvās iespējas (darba apstākļi, veselības faktori, dzīvesvietas atrašanās vieta, ģimenes finansiālais stāvoklis u.c.), lai iesaistītos aktivitātēs, kas, piemēram, saistītas ar speciālistu apmeklējumiem tālu ārpus dzīvesvietas u.tml. Nosakot termiņu jāņem vērā Administratīvā procesa likuma [14] 64.pantā par administratīvā akta izdošanas termiņu noteiktais.

Nosakot termiņu, kādā vecākam jānovērš riski bērnu aprūpei un audzināšanai ģimenē, bāriņtiesai vienlaikus jāvadās arī no konkrētā bērna labāko interešu nodrošināšanas aspekta, proti, vērtējot, vai bērns noteikto laika periodu vēl var palikt ģimenē (vecāka aprūpē), vai apdraudējuma risks nav pārāk augsts un bērna interesēs vecākam uzdevumu veikšanai dodams saīsināts termiņš.

Augstākā tiesa ir, norādījusi, ka personai, kas nav bērna vecāks, nav subjektīvo tiesību prasīt aprūpes tiesību izbeigšanu citām personām, taču iestādei, saņemot no sabiedrības informāciju, ir tiesības izlemt, vai tā šādā gadījumā ierosinās administratīvo lietu uz savas iniciatīvas pamata [15, 6.pkts].

Ja bāriņtiesas rīcībā ir sociālā dienesta sniegtā informācija par to, ka vecāks atteicies no sadarbības ar sociālo dienestu, vai nav motivēts risināt pastāvošās problēmas un iepriekš ar ģimeni veiktais psihosociālais darbs, nav sniedzis vēlamus rezultātus, un sociālais dienests lūdzis bāriņtiesai risināt bērna aizgādības jautājumu, bāriņtiesai, ierosinot aizgādības lietu, jāpiemēro Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmās prim daļas prasības.

Vēlams noteikt īsāku termiņu vecākam sadarbības īstenošanai ar sociālo dienestu. Ja vecāks arī šajā periodā neuzsāk sadarbību ar sociālo dienestu vai arī šī sadarbība nav bijusi produktīva, bāriņtiesai ir pamats izskatīt jautājumu par aizgādības tiesību pārtraukšanu bāriņtiesas sēdē.

Valsts un vecāku atbildība ir strikti noteikta normatīvajos aktos. Bāriņtiesa nav vienīgais un galvenais bērnu tiesību aizsardzības subjekts, primārie ir vecāki, adoptētāji, aizbildņi un audžuģimenes. Vislielākā atbildības nasta par bērniem gulstas uz vecākiem, un šī atbildība ir jāuzņemas, jau bērnu radot – pirms un pēc piedzimšanas. Bāriņtiesa bieži saskaras ar vāju vecāku izpratni par savu atbildību savas ģimenes situācijas risināšanā. Vecākiem ir zemas un nepietiekamas prasmes un zināšanas bērnu aprūpē un audzināšanā, bērni neprot veikt vecumam atbilstošu pašaprūpi. Rezultāts ir bērnu šķiršana no ģimenes, jo vecāki nesaskata problēmas un nevēlas tās risināt.

Pašvaldības misija un mērķi - Likums par pašvaldībām[16] paredz pašvaldībām autonomu funkciju - nodrošināt iedzīvotājiem sociālo palīdzību un īstenot bērnu tiesību aizsardzību attiecīgajā administratīvajā teritorijā. Bērnu tiesību aizsardzības likums nosaka, ka novada pašvaldība analizē stāvokli bērna tiesību ievērošanas jomā, izstrādā un īsteno bērna tiesību aizsardzības programmu novada administratīvajā teritorijā. Pašvaldības bāriņtiesas kā aizbildnības iestādes nodrošina bērna personisko un mantisko tiesību aizsardzību. Bērna tiesību nodrošināšanā pašvaldība iesaista sabiedrību, kā arī koordinē sabiedrisko organizāciju darbību. Pašvaldības dome, nosakot katras bāriņtiesas sastāvu, nodrošina, lai visiem attiecīgās pašvaldības administratīvās teritorijas iedzīvotājiem bāriņtiesa būtu pēc iespējas ērti pieejama.

Bāriņtiesas misija un mērķi - bāriņtiesa ir pašvaldības izveidota aizbildnības un aizgādības iestāde, kuras darbības teritorija ir novada administratīvā teritorija. Bāriņtiesa prioritāri nodrošina bērna vai aizgādībā esošās personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzību.

Ar cilvēkiem ir reāli jāstrādā, jo viņiem pašiem ir jāsaprot savas rīcības sekas, kā arī tas ka varēja darīt savādāk, un tikai tad būs rezultāts. Bāriņtiesa uzklausa personas viedokli un analizē un vērtē pierādījumus (faktus) kontekstā ar tiesību normām un praksi. Praksē vecāki bieži vien izvēlas destruktīvu situācijas risinājumu, to raksturo vairāki posmi: nespēja un nevēlēšanās ģimenes situāciju izvērtēt un rast tai risinājumus; atbildības uzlikšana iestādēm par situāciju ģimenē; neapmierinātība par iestādes rīcību; sūdzēšanās visās iespējamās valsts un pašvaldību iestādēs; pārliecības iegūšana iegūstot iestāžu subjektīvās atbildes; sadarbības ar iestādi pilnīga pārtraukšana; sūdzēšanās (lēmuma pārsūdzēšana); neapmierinātība ar tiesas spriedumu un mediju piesaistīšana. Visos posmos vecāki par bērna tiesībām un interesēm aizmirst.

Aizgādības tiesību pārtraukšana un bērna izņemšana no ģimenes skar ļoti nozīmīgas cilvēktiesības - tiesības uz ģimeni. Turklāt bērna izņemšana no ģimenes šīs tiesības ietekmē visradikālākajā veidā. Tādējādi arī aizskārums smagums, ja lēmums bijis prettiesisks, šādos gadījumos ir uzskatāms par ļoti būtisku. Tieši tādēļ aizgādības tiesību pārtraukšana un bērna šķiršana no ģimenes var notikt tikai normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, nepieļaujot nekādas atkāpes, bet dažkārt, lai bērna vecāks atjēgtos un saprastu, bāriņtiesai nepieciešams veikt radikālas darbības un šķirt bērnus no ģimenes.

Augstākās tiesas spriedumā lietā SKA-1182/2017 [17], 2.tēzē norādīts - samērīguma principa ievērošana lēmumos par bērna šķiršanu no ģimenes un ārpusģimenes aprūpi. 2.1. tēze - vispārīgā gadījumā bāriņtiesai pirms bērnu šķiršanas no ģimenes sākotnēji ir jāizvērtē, vai primāri vecāki var novērst bērnu attīstībai nelabvēlīgos apstākļus, un tikai tad, ja vecāki tos nenovērš un bērnu palikšana ģimenē apdraud bērnu dzīvību un veselību, lemt par bērnu šķiršanu no ģimenes un secīgi par vecāku aizgādības tiesībām. 2.2.tēze - ja bāriņtiesa konstatē, ka pastāv apstākļi bērnu šķiršanai no ģimenes un bērniem ir jānodrošina ārpusģimenes aprūpe, tad bērna ievietošana krīzes centrā ir nevis primārais, bet gan galējais līdzeklis. Proti, vispirms bāriņtiesai ir jāizvērtē citi saudzējošāki un ģimeniskai videi atbilstošāki risinājumi, bērnam nodrošinot

ārpusģimenes aprūpi – audžuģimenē, pie personām, ar kurām bērnam ir emocionāla saikne, radniekiem un tml. Tikai tad, ja šāds ārpusģimenes aprūpes veids konkrētajā gadījumā nav iespējams, bērnam nodrošināma aprūpe aprūpes iestādē. Tādā veidā tiek ievērots samērīguma princips.

Bāriņtiesa izskata lietu koleģiāli un savā lēmumā norāda lietas apstākļus, normatīvo aktu pamatojumu un motivāciju, kādēļ šāda rakstura lēmums tiek pieņemts. Bāriņtiesa konkrētā lēmumā norāda, ka no konstatētajiem apstākļiem secināms, ka konkrētajā gadījumā ir vērtējams jautājums par spējām nodrošināt bērnu aprūpi un uzraudzību. Tiesu praksē atzīts, ka lēmums par aizgādības tiesību pārtraukšanu ir obligātais administratīvais akts, ja tiek konstatēti Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmajā daļā un Civillikuma 203.panta pirmajā daļā paredzētie priekšnoteikumi aizgādības tiesību pārtraukšanai. Ņemot vērā minēto, bāriņtiesai katrā konkrētajā gadījumā ir jānoskaidro, vai pastāv Civillikuma 203.panta pirmās daļas 3.punktā norādītie apstākļi un, ja attiecīgie apstākļi tiek konstatēti, ir jāizdod obligāts administratīvais akts, t.i. jāpieņem lēmums par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam. Aizgādības tiesību pārtraukšana ir pieļaujama tikai īpašos, ļoti nopietnos gadījumos, tas ir galējais līdzeklis, ja nav iespējams novērst bērna attīstībai nelabvēlīgus apstākļus, viņam paliekot vecāka aizgādībā, un tikai īpašos gadījumos, un pastāvot objektīviem iemesliem, un tas atzīts arī tiesu praksē. Ņemot vērā minēto, bāriņtiesai, pieņemot lēmumu, nav jāizdara lietderības apsvērumi, taču jānoskaidro, vai attiecīgais akts ir vienīgais labākais situācijas risinājums un ir samērīgs ar bērnu tiesībām uzaugt vecāku ģimenē, un vecāku tiesībām īstenot bērnu aizgādību. Bāriņtiesa, izvērtējot visu saņemto informāciju, un saskaņā ar spēkā esošām tiesību normām secina, ka bāriņtiesai ir pietiekams pierādījumu apjoms, lai lemtu par bērnu aizgādības tiesību pārtraukšanu vai nepārtraukšanu vecākiem. Bāriņtiesa, pieņemot lēmumu, ņem vērā VMIS ledzīvotāju reģistra informāciju, ka vecākiem ir rīcībspēja, ņem vērā ģimenes ārstu sniegto informāciju par bērniem un viņu aprūpes īstenošanu, par vecākiem un viņu veselības stāvokli, narkologa un psihiatra sniegto informāciju par vecākiem, ka neatrodas/ atrodas uzskaitē, Valsts policijas sniegto informāciju par ar ģimenes locekļiem saistītiem reģistrētiem notikumiem, leM IC Sodū reģistra reģistrētos datus, vai par vecāku noziedzīgiem nodarījumiem, par vecāku administratīviem pārkāpumiem, un vai tie ir /nav saistīti ar bērnu tiesību pārkāpumiem un vardarbību. Bāriņtiesa pirms sēdes veic atkārtotu risku novērtēšanu. Ģimenes risku līmeņa un resursu analīzi veic, izvērtējot bāriņtiesas un sociālā dienesta rīcībā esošo informāciju.

Bāriņtiesa, konkrētajā lietā izvērtējot visu saņemto informāciju, secina, ka vecāki ir uzsākuši sadarbību, ar sociālo dienestu savas ģimenes funkcionēšanas uzlabošanai. Bāriņtiesa vērtē no sociālā dienesta sniegto informāciju, ka sociālais dienests vienojās ar katru no vecākiem par veicamajiem uzdevumiem situācijas risināšanai, kā arī sociālā dienesta speciālistu atzinumā norādīto, ka izvērtējot savā rīcībā esošo informāciju un faktus, secina, ka bērni nevar atrasties vecāku aizgādībā, jo vecāki nav novērsuši bērnu attīstībai nelabvēlīgos apstākļus.

Lietas izskatīšanas gaitā nav gūti pierādījumi tam, ka vecāki pilnībā izprastu savas ģimenes problemātiku – alkohola atkarību un vardarbīgu uzvedību ģimenē, kā arī psihologs norāda, ka ģimenei nepieciešams nopietns un ilgstošs psiholoģiskais darbs, un pašlaik vecāki nav spējīgi realizēt aizgādības tiesības, jāiegulda ilgstošs darbs ar ģimeni, lai bērni varētu atgriezties bioloģiskajā ģimenē. Bāriņtiesa ģimeni informē par Civillikuma 179.pantā noteikto vecāku pienākumu un Civillikuma 181.pantā noteikto saskarsmes tiesību. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 9.panta pirmā daļa paredz, ka pašvaldībai, kuras teritorijā ir deklarētā personas dzīvesvieta, ir pienākums nodrošināt personai iespēju saņemt tās vajadzībām atbilstošus sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību, bērnu vecāki ir deklarējuši savu dzīvesvietu (konkrētā) novadā. Bāriņtiesa, pieņemot lēmumu, vadās no bērnu interesēm un secina, ka bērniem atrasties savu vecāku aizgādībā un ikdienas aprūpē nav droši, gan Uzmanība, galvenokārt, pievēršama

skaidrojumu un norādījumu došanai konkrētam vecākam, bet uzdevumu došana arī sociālajam dienestam pārsniedz bāriņtiesas kompetences apjomu.

Bāriņtiesa rakstveidā arī informē sociālo dienestu par uzsākto lietu un pamatojoties uz Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmo prim daļu norāda, ka sociālajam dienestam jāuzsāk rehabilitācijas process, jāizstrādā ģimenes atbalsta plāns, ar mērķi novērst vardarbību ģimenē, un bērniem sniegt iespēju augt un dzīvot bioloģiskajā ģimenē.

Savukārt, gadījumos, kad bāriņtiesas ieskatā, sociālajam dienestam sniedzama papildus informācija par kādām bāriņtiesas ieskatā veicamajām darbībām, rīkojama starpinstitucionāla tikšanās, lai speciālistu starpā pārrunātu jautājumus, kas nozīmīgi bērna labāko interešu nodrošināšanai un meklētu risinājumus ģimenes sociālās funkcionēšanas uzlabošanai.

Spēcīga, sociāli un ekonomiski neatkarīga ģimene ir viens no svarīgākajiem katras sabiedrības pastāvēšanas priekšnoteikumiem. Ģimenes ne tikai būtiski ietekmē sabiedrības un valsts labklājību, bet veic arī vairākas citas svarīgas funkcijas, piemēram, uztur demogrāfisko stabilitāti, nodrošina bērnu un jauniešu socializāciju un sagatavošanu pastāvīgai dzīvei, ģimenes locekļu aprūpi, sniedz savstarpēju atbalstu ģimenes locekļiem. Valsts uzdevums nav pārņemt ģimenes funkcijas, bet veicināt ģimeņu rašanos, noturīgumu un labklājību, kā arī sniegt atbalstu esošajām un topošajām ģimenēm sarežģītos brīžos [13].

Termiņu noteikšana - Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmajā prim daļā noteikts bāriņtiesas pienākums uzdot vecākam sadarbībā ar sociālo dienestu noteiktā termiņā novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus. Nosakot laika periodu, kādā vecākam īstenojama sadarbība ar sociālo dienestu, lai uzlabotu situāciju ģimenē un novērstu riskus bērna pilnvērtīgai aprūpei, bāriņtiesai vienlaikus jāņem vērā vairāki būtiski faktori, piemēram, sociālā dienesta kapacitāte nodrošināt ģimenei nepieciešamos sociālos pakalpojumus un atbalsta pasākumus konkrētā laika periodā, vecāka objektīvās iespējas (darba apstākļi, veselības faktori, dzīvesvietas atrašanās vieta, ģimenes finansiālais stāvoklis u.c.), lai iesaistītos aktivitātēs, kas, piemēram, saistītas ar speciālistu apmeklējumiem tālu ārpus dzīvesvietas u.tml. Nosakot termiņu jāņem vērā Administratīvā procesa likuma [14] 64.pantā par administratīvā akta izdošanas termiņu noteiktais.

Nosakot termiņu, kādā vecākam jānovērš riski bērnu aprūpei un audzināšanai ģimenē, bāriņtiesai vienlaikus jāvadās arī no konkrētā bērna labāko interešu nodrošināšanas aspekta, proti, vērtējot, vai bērns noteikto laika periodu vēl var palikt ģimenē (vecāka aprūpē), vai apdraudējuma risks nav pārāk augsts un bērna interesēs vecākam uzdevumu veikšanai dodams saīsināts termiņš.

Augstākā tiesa ir, norādījusi, ka personai, kas nav bērna vecāks, nav subjektīvo tiesību prasīt aprūpes tiesību izbeigšanu citām personām, taču iestādei, saņemot no sabiedrības informāciju, ir tiesības izlemt, vai tā šādā gadījumā ierosinās administratīvo lietu uz savas iniciatīvas pamata [15, 6.pkts].

Ja bāriņtiesas rīcībā ir sociālā dienesta sniegtā informācija par to, ka vecāks atteicies no sadarbības ar sociālo dienestu, vai nav motivēts risināt pastāvošās problēmas un iepriekš ar ģimeni veiktais psihosociālais darbs, nav sniedzis vēlamos rezultātus, un sociālais dienests lūdzis bāriņtiesai risināt bērna aizgādības jautājumu, bāriņtiesai, ierosinot aizgādības lietu, jāpiemēro Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmās prim daļas prasības.

Vēlams noteikt īsāku termiņu vecākam sadarbības īstenošanai ar sociālo dienestu. Ja vecāks arī šajā periodā neuzsāk sadarbību ar sociālo dienestu vai arī šī sadarbība nav bijusi produktīva, bāriņtiesai ir pamats izskatīt jautājumu par aizgādības tiesību pārtraukšanu bāriņtiesas sēdē.

Valsts un vecāku atbildība ir strikti noteikta normatīvajos aktos. Bāriņtiesa nav vienīgais un galvenais bērnu tiesību aizsardzības subjekts, primārie ir vecāki, adoptētāji, aizbildņi un audžuģimenes. Vislielākā atbildības nasta par bērniem gulstas uz vecākiem,

un šī atbildība ir jāuzņemas, jau bērnu radot – pirms un pēc piedzimšanas. Bāriņtiesa bieži saskaras ar vāju vecāku izpratni par savu atbildību savas ģimenes situācijas risināšanā. Vecākiem ir zemas un nepietiekamas prasmes un zināšanas bērnu aprūpē un audzināšanā, bērni neprot veikt vecumam atbilstošu pašaprūpi. Rezultāts ir bērnu šķiršana no ģimenes, jo vecāki nesaskata problēmas un nevēlas tās risināt.

Pašvaldības misija un mērķi - Likums par pašvaldībām [16] paredz pašvaldībām autonomu funkciju - nodrošināt iedzīvotājiem sociālo palīdzību un īstenot bērnu tiesību aizsardzību attiecīgajā administratīvajā teritorijā. Bērnu tiesību aizsardzības likums nosaka, ka novada pašvaldība analizē stāvokli bērna tiesību ievērošanas jomā, izstrādā un īsteno bērna tiesību aizsardzības programmu novada administratīvajā teritorijā. Pašvaldības bāriņtiesas kā aizbildnības iestādes nodrošina bērna personisko un mantisko tiesību aizsardzību. Bērna tiesību nodrošināšanā pašvaldība iesaista sabiedrību, kā arī koordinē sabiedrisko organizāciju darbību. Pašvaldības dome, nosakot katras bāriņtiesas sastāvu, nodrošina, lai visiem attiecīgās pašvaldības administratīvās teritorijas iedzīvotājiem bāriņtiesa būtu pēc iespējas ērti pieejama.

Bāriņtiesas misija un mērķi - bāriņtiesa ir pašvaldības izveidota aizbildnības un aizgādības iestāde, kuras darbības teritorija ir novada administratīvā teritorija. Bāriņtiesa prioritāri nodrošina bērna vai aizgādībā esošās personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzību.

Ar cilvēkiem ir reāli jāstrādā, jo viņiem pašiem ir jāsaprot savas rīcības sekas, kā arī tas ka varēja darīt savādāk, un tikai tad būs rezultāts. Bāriņtiesa uzklausa personas viedokli un analizē un vērtē pierādījumus (faktus) kontekstā ar tiesību normām un praksi. Praksē vecāki bieži vien izvēlas destruktīvu situācijas risinājumu, to raksturo vairāki posmi: nespēja un nevēlēšanās ģimenes situāciju izvērtēt un rast tai risinājumus; atbildības uzlikšana iestādēm par situāciju ģimenē; neapmierinātība par iestādes rīcību; sūdzēšanās visās iespējamās valsts un pašvaldību iestādēs; pārliecības iegūšana iegūstot iestāžu subjektīvās atbildes; sadarbības ar iestādi pilnīga pārtraukšana; sūdzēšanās (lēmuma pārsūdzēšana); neapmierinātība ar tiesas spriedumu un mediju piesaistīšana. Visos posmos vecāki par bērna tiesībām un interesēm aizmirst.

Aizgādības tiesību pārtraukšana un bērna izņemšana no ģimenes skar ļoti nozīmīgas cilvēktiesības - tiesības uz ģimeni. Turklāt bērna izņemšana no ģimenes šīs tiesības ietekmē visradikālākajā veidā. Tādējādi arī aizskārums smagums, ja lēmums bijis prettiesisks, šādos gadījumos ir uzskatāms par ļoti būtisku. Tieši tādēļ aizgādības tiesību pārtraukšana un bērna šķiršana no ģimenes var notikt tikai normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, nepieļaujot nekādas atkāpes, bet dažkārt, lai bērna vecāks atjēgtos un saprastu, bāriņtiesai nepieciešams veikt radikālas darbības un šķirt bērnus no ģimenes.

Augstākās tiesas spriedumā lietā SKA-1182/2017 [17], 2.tēzē norādīts - samērīguma principa ievērošana lēmumos par bērna šķiršanu no ģimenes un ārpusģimenes aprūpi. 2.1. tēze - vispārīgā gadījumā bāriņtiesai pirms bērnu šķiršanas no ģimenes sākotnēji ir jāizvērtē, vai primāri vecāki var novērst bērnu attīstībai nelabvēlīgos apstākļus, un tikai tad, ja vecāki tos nenovērš un bērnu palikšana ģimenē apdraud bērnu dzīvību un veselību, lemt par bērnu šķiršanu no ģimenes un secīgi par vecāku aizgādības tiesībām. 2.2.tēze - ja bāriņtiesa konstatē, ka pastāv apstākļi bērnu šķiršanai no ģimenes un bērniem ir jānodrošina ārpusģimenes aprūpe, tad bērna ievietošana krīzes centrā ir nevis primārais, bet gan galējais līdzeklis. Proti, vispirms bāriņtiesai ir jāizvērtē citi saudzējošāki un ģimeniskai videi atbilstošāki risinājumi, bērnam nodrošinot ārpusģimenes aprūpi – audžuģimenē, pie personām, ar kurām

vecākiem, gan bērniem nepieciešams saņemt rehabilitāciju. Bāriņtiesas rīcībā nav informācijas, ka personām būtu faktiski šķēršļi realizēt aizgādības tiesības, līdz ar ko nākas secināt, ka konkrētie vecāki ļaunprātīgi izmanto savas tiesības un pienācīgi nerealizē aizgādības tiesības saviem bērniem. Bāriņtiesa uzskata, ka saskaņā ar Civillikuma 203.panta pirmā daļas 2., 3. un 5.punktu, kā arī Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmās daļas 2., 3. un 5.punktu, bērnu aizgādības tiesības vecākiem ir pārtraucamas.

Vecākam, kuram ir pārtrauktas aizgādības tiesības, vairs nav tiesību aprūpēt bērnu, uzraudzīt bērnu un noteikt viņa dzīvesvietu. Ja vienam vecākam ir pārtrauktas aizgādības tiesības, tad bērna aprūpe jāīsteno otram vecākam. Bet, ja arī tam ir šķēršļi, tad bāriņtiesai jāgādā par bērna ārpusģimenes aprūpi. Kā noteikts likumā, jautājumus par aizgādības tiesību pārtraukšanu un tās atjaunošanu izlemj tikai bāriņtiesa. Aizgādības tiesību pārtraukšanas iemesli vecākam jānovērš gada laikā. Ja viena gada laikā bāriņtiesa atzīst, ka aizgādības tiesību pārtraukšanas iemesls vairs nepastāv, tad aizgādības tiesības vecākam atjauno. Šajā laikā vecākam jāsadarbojas ar pašvaldības sociālo dienestu, lai saņemtu nepieciešamo atbalstu, psihologa konsultācijas, vecāku izglītošanas pasākumus, un citu palīdzību, kas veicinātu vecāku sadarbību bērnu vislabāko interešu nodrošināšanā. Vecākam jā piedalās ģimenes atbalsta programmā, kur tiek vērtētas viņa darbības. Ģimenes atbalsta programmas mērķis ir panākt situācijas uzlabošanu, lai bērns varētu atgriezties pie vecāka, t.i., ģimenē. Aizgādības tiesību pārtraukšanas iemeslus vecāki savu bērnu interesēs var novērst arī ātrāk, tas lielā mērā ir vecāku attieksmes jautājums, Civillikums nosaka viena gada termiņu, bet, ja gada laikā no aizgādības tiesību pārtraukšanas nebūs iespējams tās atjaunot, Bāriņtiesa lems par prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai. Ja aizgādības tiesību pārtraukšanas iemesli ir vairāki un kaut viens no tiem joprojām pastāv, tad aizgādības tiesības neatjauno. Bāriņtiesa secina, ka konkrētu bērnu vislabākajās interesēs ir pārtraukt aizgādības tiesības vecākiem, jo balstoties uz visiem lietas apstākļiem un pierādījumu kopumu, objektīvu novērtējumu, gūta pārliecība, ka aizgādības saglabāšana apdraud bērnu pilnvērtīgu attīstību un labklājību. Vecākiem ir jāuzlabo situācija ģimenē - jāstabilizē savs psiholoģiskais un psihiskais stāvoklis, apmeklējot psihologu un psihiatru, apmeklējot atbalsta grupu vecākiem pusaudžu audzināšanā, tāpat vecākiem nepieciešama arī turpmāka psihosociāla palīdzība bērnu audzināšanas prasmju un iemaņu attīstībā un pilnveidošanā, ģimenei ir jāveic ilgstošs psihosociāls darbs, lai bērni varētu atgriezties bioloģiskajā ģimenē. Atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajam, ja bāriņtiesa konstatēs, ka aizgādības tiesību pārtraukšanas iemesli ir zuduši, tad aizgādības tiesības var atjaunot, bet, ja gada laikā tās nav iespējams atjaunot, tad bāriņtiesa lemj par aizgādības tiesību atņemšanu un prasības celšanu tiesā. Bāriņtiesa, atbilstoši Bāriņtiesu likuma 22.panta otrajai daļai, informē, ka vecākam ir pienākums sadarboties ar savas dzīvesvietas pašvaldības sociālo dienestu un citām institūcijām un personām, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē; vecākam ir pienākums maksāt par bērnam sniegto ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu; vecākam ir tiesības saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību Juridiskās palīdzības administrācijā, ja vecāks atbilst normatīvajos aktos noteiktajiem šīs palīdzības saņemšanas nosacījumiem. Bāriņtiesa pēc sēdes rakstveidā informē vecākus, par lēmuma, ar kuru bērnu šķir no vecāka, izpildes nodrošināšanu labprātīgi.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 33.panta pirmo un otro daļu bāriņtiesa, kura pieņēmusi lēmumu par bērna ārpusģimenes aprūpi, var atteikties paziņot bērna vecākiem un citām personām bērna atrašanās vietu vai pieņemt lēmumu par personisku attiecību un tiešu kontaktu uzturēšanas tiesību ierobežošanu, kā arī saskaņā ar Krimināllikuma [18] 168.pantu personas soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu par izvairīšanos no bāriņtiesas nolēmuma, kas izriet no aizgādības, aprūpes vai saskarsmes tiesībām ar bērnu, izpildes vai ļaunprātīgu šāda nolēmuma nepildīšanu, vai ļaunprātīgu šāda nolēmuma izpildes kavēšanu.

Likumdevējs Bāriņtiesu likuma 22.panta trešajā daļā norāda, ka, ja bērna aizgādības tiesību pārtraukšanas iemesli ir zuduši, tad bāriņtiesa var lemt par pārtraukto bērna aizgādības tiesību atjaunošanu, ņemot vērā bērna intereses. Tātad aizgādības tiesību pārtraukšana ir tiesiskais stāvoklis, kas bērna interešu nodrošināšanas nolūkā ir ierobežots laikā, arī Civillikuma 203.panta ceturtajā daļā noteikts, ka, ja gada laikā no aizgādības tiesību pārtraukšanas nav iespējams tās atjaunot, bāriņtiesa lemj par nepieciešamību prasības celšanai tiesā aizgādības tiesību atņemšanai.

Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 22.panta ceturto daļu bāriņtiesa lemj par prasības iesniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai vecākam, ja: viņa vainas dēļ (vecāka apzinātas rīcības vai nolaidības dēļ) ir apdraudēta bērna veselība vai dzīvība; vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības vai nenodrošina bērna aprūpi un uzraudzību un tas var apdraudēt bērna fizisko, garīgo vai tikumisko attīstību. Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 22.panta piekto daļu bāriņtiesa, sagatavojot lietu par pārtraukto bērna aizgādības tiesību atjaunošanu vai par prasības iesniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai vecākam, noskaidro, vai ir zuduši iemesli, kuru dēļ vecākam tika pārtrauktas bērna aizgādības tiesības; pieprasa vecāka dzīvesvietas sociālajam dienestam atzinumu par iespējām bērnam atgriezties vecāka aizgādībā; pieprasa no audžuģimenes, aizbildņa vai ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas informāciju par bērna un vecāka saskarsmi, garīgo un materiālo atbalstu bērna audzināšanā ārpusģimenes aprūpes laikā; pieprasa citu informāciju, kas nepieciešama, lai pieņemtu pamatotu lēmumu. Līdzīgs regulējums noteikts Civillikuma 203.panta ceturtajā un piektajā daļā, ka bāriņtiesai, ja nav iespējams atjaunot pārtrauktās aizgādības tiesības gada laikā, vai arī ātrāk, ja tas ir bērna interesēs, ir tiesības sniegt prasības pieteikumu tiesā par aizgādības tiesību atņemšanu.

Likumdevējs veicis kārtējos grozījumus Bāriņtiesu likumā, no 2018.gada 21.novembra spēkā ir grozījumi un ir papildināts Bāriņtiesu likums ar jaunu sesto daļu, kas nosaka, ka Bāriņtiesa lemj par prasības iesniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai pirms Civillikuma 203. panta ceturtajā daļā paredzētā gada termiņa, ja tas ir bērna interesēs, it īpaši, ja vecākam iepriekš ir atņemtas cita bērna aizgādības tiesības.

Bāriņtiesa vēl pirms šīs normas stāšanās spēkā izmantoja Civillikuma 203.panta piektajā daļā noteikto, ka, ja tas ir bērna interesēs, tad bāriņtiesai ir tiesības lemt par prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai pirms noteiktā termiņa iestāšanās.

Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 23.panta pirmo daļu bāriņtiesa var pieņemt arī vienpersonisku lēmumu, ja bērna dzīves apstākļu pārbaudē vai citādi atklājas, ka bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos, kā arī tad, ja bērna turpmākā atrašanās ģimenē var apdraudēt viņa veselību vai dzīvību, bāriņtiesas priekšsēdētājs, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieks vai bāriņtiesas loceklis vienpersoniski pieņem lēmumu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem.

Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 23.panta otro prim daļu bāriņtiesa pirms vienpersoniska lēmuma pieņemšanas par bērna šķiršanu no ģimenes primāri izvērtē iespējas novērst dzīvības un veselības apdraudējumu bērnam, paliekot ģimenē, un, ja to nav iespējams novērst ar līdzekļiem (pagaidu aizsardzība pret vardarbību, bērna nodošana citas personas, ar kuru bērnam ir emocionāla saikne, īslaicīgā aprūpē drošos apstākļos u.tml.), kuri mazāk ierobežo bērna tiesības uzaugt ģimenē, tā lemj par bērna šķiršanu no ģimenes. Vienpersonisku lēmumu pieņem mutvārdos un 24 stundu laikā noformē rakstveidā, to paziņo bērna vecākiem.

Bāriņtiesu likuma 23.panta ceturtda daļa nosaka personu loku, kuras drīkst pieņemt vienpersonisko lēmumu, t.i. vienpersonisku lēmumu pieņem tās bāriņtiesas priekšsēdētājs, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieks vai bāriņtiesas loceklis, kuras darbības teritorijā konstatēti šā panta pirmajā daļā minētie apstākļi vai kuras darbības teritorijā atrodas bērns. Par lēmumu nekavējoties informē bērna vecāku dzīvesvietas bāriņtiesu, panta piektā daļa nosaka, ka vienpersonisku lēmumu izpilda nekavējoties. Pieteikuma iesniegšana tiesā par šāda lēmuma atcelšanu, atzīšanu par spēku zaudējušu vai spēkā neesošu neaptur tā darbību.

No tiesību normām secināms, ka bāriņtiesas vienpersoniskiem lēmumiem ir pagaidu raksturs, un to mērķis ir novērst būtisku apdraudējumu bērna veselībai un dzīvībai vai attīstībai. Augstākā tiesa ir norādījusi, ka vienpersonisks bāriņtiesas amatpersonas lēmums ir vērst uz to, lai nekavējoties novērstu bērna atrašanos veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos vai apdraudējumu bērna pilnvērtīgai attīstībai [19, 9,10.pkts, 14.pkts].

Augstākās tiesas sprieduma SKA-1182/2017,[20] 1.tēze - bāriņtiesas pienākums izmeklēt lietas par iespējamu vardarbību pret bērniem. Gadījumā, kad bāriņtiesai kļūst zināmi apstākļi, kas norāda uz iespējamu vardarbību pret bērniem, konkrētās lietas izskatīšana ir bāriņtiesas kompetencē. Tas nozīmē, ka bāriņtiesai lieta jāņem savā pārziņā un jāveic visas no tiesību normām izrietošās darbības situācijas noskaidrošanai un risināšanai, sākot ar faktisko apstākļu izpēti, piefiksēšanu dokumentārā vai citādā formā, iesaistīto personu viedokļu noskaidrošanu utt. Tāpat tieši bāriņtiesai šādā situācijā jālemj būtiski ar tiesībām uz ģimenes dzīvi saistīti jautājumi, proti, par nepieciešamību šķirt bērnus no ģimenes, nodot citu personu aprūpē, un vecāku aizgādības tiesību iespējamu ierobežošanu. Bāriņtiesa nevar šo jautājumu izlemšanu atstāt citām institūcijām. Otra institūcija, kas ir tiesīga šķirt bērnus no ģimenes un pieņemt lēmumu par bērnu ievietošanu krīzes centrā, ir policija saskaņā ar likuma Par policiju [21] 12.¹pantu. Valsts policija bērnu no ģimenes var šķirt, pamatojoties uz Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27.panta ceturto prim daļu un ne vēlāk, kā nākamajā darba dienā par to paziņo bāriņtiesai, kura ir kompetenta lemt par aizgādības tiesību pārtraukšanu.

Vienpersoniskais lēmums, ja tas nezaudē spēku citu apstākļu dēļ, atbilstoši Administratīvā procesa likuma 70.panta trešajai daļai ir spēkā līdz bāriņtiesas koleģiālā lēmuma pieņemšanai. Bāriņtiesas koleģiālais lēmums pēc būtības aizvieto vienpersonisko lēmumu. Līdz ar to bāriņtiesas koleģiālais lēmums par pārtraukto aizgādības tiesību neatjaunošanu ir pieteicējai nelabvēlīgs administratīvais akts, kas sevī ietver arī lēmumu par aizgādības tiesību pārtraukšanu [22, 14.pkts].

Aizgādības tiesību pārtraukšana, ja bāriņtiesa atzīst, ka bērns vecāka vainas dēļ atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos, piemērota ne tikai gadījumos, kad bērns ir fiziski apdraudēts, bet arī gadījumos, kad bērns ir emocionāli apdraudēts. Tas atbilst likuma jēgai – *ratio legis* – nodrošināt bērnam tiesības uz tādiem dzīves apstākļiem un labvēlīgu sociālo vidi, kas ļautu pilnvērtīgi fiziski un intelektuāli attīstīties. Bērnu tiesību aizsardzības likums jēdzienu „emocionāla vardarbība” ir definējis, nosakot, ka tā ir bērna pašcieņas aizskaršana vai psiholoģiska ietekmēšana (draudot viņam, lamājot, pazemojot viņu, bērna klātbūtnē vardarbīgi izturoties pret viņa tuvinieku vai kā citādi kaitējot viņa emocionālajai attīstībai). Katrā gadījumā normā ietvertie vārdi – „bērns vecāka vainas dēļ atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos” – ir jāpiepilda ar konkrētu saturu, šādos gadījumos izšķirīgi ir speciālistu atzinumi.

Visos gadījumos, kad ar administratīvu aktu tiek izlemti jautājumi, kas skar bērnus, vērtējot adresātam nelabvēlīga administratīvā akta tiesiskumu, pirmkārt, ir jāizvērtē, vai lēmuma pieņemšanas brīdī pastāvēja priekšnoteikumi (faktiskie un tiesiskie apstākļi) tā pieņemšanai un, otrkārt, vai lēmums atbilst bērna vislabākajām interesēm.

Atzīstams, ka Augstākā tiesa visās lietās, kas skar bērna intereses, tam piegriež pienācīgu vērību. Atbilstoši Eiropas Padomes Konvencijas par bērnu tiesību piemērošanu 3.pantam bērnam, kuru attiecīgās valsts likumi uzskata par tādu, kuram ir pietiekama izpratne, saistībā ar tiesas procesu *ir tiesības tikt uzklaustītam un izteikt savu viedokli*, bet atbilstoši 6. panta „c” punktam *tiesa pienācīgi ņem vērā bērna izteikto viedokli*. [23, 12.pkts] Bērna viedokļa nozīme palielinās, ja bērns ir sasniedzis vecumu, kas ļauj skaidri formulēt viedokli.

Bāriņtiesu likuma 49.pants regulē bāriņtiesu lēmumu stāšanās spēku un pārsūdzēšanas kārtību. Bāriņtiesas lēmumi stājas spēkā un izpildāmi nekavējoties. Bāriņtiesas lēmumi ir obligāti visām fiziskajām un juridiskajām personām. Bāriņtiesas lēmumu ieinteresētā persona var pārsūdzēt tiesā Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā, un pieteikuma iesniegšana tiesā neaptur lēmuma darbību. Par administratīviem aktiem nav uzskatāmi un nav pārsūdzami tiesā lēmumi, kas pieņemti saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 22.panta ceturto daļu, tas ir par prasības sniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai.

Apstākļiem, kas radušies pēc nelabvēlīga administratīvā akta pieņemšanas, lietas izspriešanā parasti nav nozīmes. Šādā gadījumā pieteikuma priekšmets ir iestādes

lēmuma tiesiskums, tādēļ tiesai jāpārbauda tie apstākļi, kuri pastāvēja pārsūdzētā iestādes lēmuma pieņemšanas laikā, un jāizvērtē, vai bija pamats attiecīga lēmuma pieņemšanai. Taču lietās, kas skar bērnu intereses, lai veicinātu ar konkrētajiem faktiskajiem apstākļiem saistītās situācijas ātrāku un pareizāku noregulējumu, kā arī iespēju robežās izvairītos no citu ar konkrēto faktisko situāciju saistītu lietu rašanās, pārsūdzētais administratīvais akts nebūtu vērtējams atrauti no apstākļiem, kas radušies lietas izskatīšanas gaitā. Tādēļ lietās, kas skar bērnu intereses, nelabvēlīga administratīvā akta pārsūdzēšanas gadījumā ir vērtējami arī apstākļi, kas radušies pēc pārsūdzētā iestādes lēmuma pieņemšanas [24].

Aizgādības tiesību pārtraukšana vecākiem ir radikāls veids, kā nodrošināt bērna tiesību aizsardzību, tādēļ bērna interesēs faktiskie un tiesiskie apstākļi izvērtējami rūpīgi un kopsakarā.

Augstākā tiesa, skatot lietu par aprūpes tiesību atņemšanu, norāda, ka gan no ANO Bērnu tiesību konvencijas [25], gan no Civillikuma izriet Bērnu tiesību aizsardzības likuma 26.panta pirmajā daļā nostiprinātais secinājums, ka ģimene ir dabiska bērna attīstības un augšanas vide un katram bērnam ir neatņemamas tiesības uzaugt ģimenē. Aprūpes tiesības vecākam atņemamas tikai īpašos, ļoti nopietnos gadījumos. Tas ir galējais līdzeklis, ja nav iespējams novērst bērna attīstībai nelabvēlīgus apstākļus, viņam paliekot vecāku aprūpē, un tikai īpašos gadījumos un pastāvot objektīvam iemeslam, vecākiem aprūpes tiesības ir atņemamas [26, 9.pkts].

ANO Bērnu tiesību konvencijas 18.pantā noteikts, ka dalībvalstis dara visu iespējamo, lai nodrošinātu tāda principa atzīšanu, saskaņā, ar kuru abi vecāki, ir vienādi atbildīgi par bērna audzināšanu un attīstību. Vecāki vai aizbildņi ir galvenās personas, kas atbildīgas par bērna audzināšanu un attīstību. Viņu galvenais pienākums ir gādāt par bērna interesēm. Var piekrist doktrīnā izteiktajai atziņai, ka lielā daļā gadījumu kopīga aizgādība principā ir bērna labākajās interesēs [27, 106].

Bērns ir visa centrā, un visi šeit atrodas tikai tāpēc, ka ir bērns - neatkarīgi no sava amata vai sabiedriskā statusa. Jo bez bērna rītdienas viņiem nebūs, to saprot. Ja bērnu vecāki savstarpēji konfliktē vai nepietiekami rūpējas par savu bērnu labklājību, būtiska daļa atbildības par bērnu labklājību piekrīt arī tiesām un tiesu sistēmai piederīgām personām [28, 11]. Nav vienota rāmja vai mērījuma, kas būtu derīgs visiem gadījumiem, tādēļ bērna labāko interešu izvērtējums vienmēr ir jāveic individuāli tam speciālistam, kas savas kompetences robežās saskaras ar bērnu un pieņem jebkādu lēmumu attiecībā uz bērnu [29, 20]. Bāriņtiesas darbība noteikta vispārējās un speciālās tiesību normās, kā Administratīvā procesa likums, Bāriņtiesu likums, Bērnu tiesību aizsardzības likums, tā arī Ministru kabineta noteikumi, savukārt tiesu darbību regulē likums Par tiesu varu un Civilprocesa likums, saistībā ar aizgādības tiesību pārtraukšanu un atņemšanu kopīgais ir Civillikums. Aizgādības tiesības līdz galīgā nolēmuma pieņemšanai iziet gan administratīvo procesu, gan civilprocesi un bāriņtiesai ir jābūt ļoti elastīgai, zinošai un jāpārziņa abi šie procesi.

2008.gada 26.maija Ministru kabineta noteikumi Nr.361 „Noteikumi par bāriņtiesas ikgadējā pārskata veidlapas paraugu un pārskata iesniegšanas un aizpildīšanas kārtību” [30] paredzēja kārtību un termiņu, kā bāriņtiesai ir jāiesniedz informācija Valsts bērnu tiesību inspekcijai par savu darbību konkrētajā gadā, bet šie noteikumi zaudēja spēku ar 2017.gada 20.jūnija Ministru kabineta noteikumiem Nr.352 „Noteikumi par oficiālās statistikas veidlapas paraugu bāriņtiesas darbības jomā un veidlapas aizpildīšanas un iesniegšanas kārtību” [31], kuri stājās spēkā no 30.06.2017., bet abos pārskatos prasības ir līdzīgas, izņēmums ir par personām, kurām jau iepriekš ir pārtrauktas tā paša vai cita bērna aizgādības tiesības. Bāriņtiesu statistika pieejama Valsts bērnu tiesību aizsardzības mājas lapā: <http://bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/>.

Bērna aizgādības tiesību pārtraukšana un pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošana vecākiem pārskata gadā	2017	2016	2015	2014	2013
Personu skaits, kurām ar bāriņtiesas lēmumu pārtrauktas bērna aizgādības tiesības, kopā	1411	1203	1235	1404	1799
Personu skaits, kurām jau iepriekš (ne tikai pārskata gadā) pārtrauktas tā paša vai cita bērna aizgādības tiesības, kopā	279	--	--	---	---
Personu skaits, kurām ar bāriņtiesas lēmumu atjaunotas pārtrauktās bērna aizgādības tiesības, kopā	439	412	476	563	652
Aizgādības tiesību atņemšana un atjaunošana vecākiem ar tiesas spriedumu pārskata gadā:					
Personu skaits, par kurām bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu par prasības sniegšanu tiesā par aizgādības tiesību atņemšanu, kopā	748	766	861	954	956
Personu skaits, kurām ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības, kopā	608	680	640	674	739
Personu skaits, par kurām bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu par prasības sniegšanu tiesā par aizgādības tiesību atjaunošanu, kopā	1	8	8	11	9
Personu skaits, kurām ar tiesas spriedumu atjaunotas aizgādības tiesības, kopā	10	18	11	9	14

Autore aplūko statistikas datus par piecu gadu periodu no 2013.-2017.gadam. No datiem redzams cik lielu darbu ik gadu veic bāriņtiesas, statistikā bāriņtiesām netiek prasīta informācija cik lietu bāriņtiesa ir uzsākusi par aizgādības tiesību pārtraukšanu (Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmā prim daļa), kur gala rezultātā lieta tiek izbeigta, jo norādītajā termiņā vecāki ir veikuši visus uzdotos uzdevumus, līdz ar ko aizgādības tiesības netiek pārtrauktas un bāriņtiesa nolemj lietu izbeigt. Vecākiem ik gadu tiek pārtrauktas aizgādības tiesības – 2017.- 1411; 2016.-1203; 2015.-1235; 2014.- 1404 un 2013.-1799, piecu gadu periodā ir redzams samazinājums, samazinājums ir arī pie atjaunotajām aizgādības tiesībām – 2017.- 439; 2016.-412; 2015.-476; 2014.- 563 un 2013.-652. Ik gadu bāriņtiesa iesniedz prasību tiesā par aizgādības tiesību atņemšanu 2017.- 748; 2016.-766; 2015.-861; 2014.- 954 un 2013.-956, kur arī ir redzams samazinājums piecu gadu periodā. Gandrīz nemainīgs ir skaitlis par tiem vecākiem, kuriem ik gadu tiesā atņemtas aizgādības tiesības 2017.- 608; 2016.-680; 2015.-640; 2014.- 674 un 2013.-739.

Autora pašvaldībā parasti risku vērtēšana bāriņtiesai notiek kopā ar sociālo dienestu, kad arī tiek izlemts par lietas ierosināšanu un galveno uzdevumu noteikšanu vecākiem, lai bērni varētu palikt bioloģiskajā ģimenē. Autors, aptaujājot kolēģus un veicot lektora darbu Latvijas pašvaldību mācību centrā, ir nonācis pie secinājumiem, ka katrā pašvaldībā šis jautājums – risku vērtēšana tiek risināts dažādi, ir pašvaldības, kurās bāriņtiesa risku vērtēšanu veic viena pati un sociālo dienestu nemaz nepieaicina, ir pašvaldības, kurās sociālie dienesti atsakās piedalīties risku novērtēšanā. Līdzīgi ir arī ar bāriņtiesas sēdēm, kad sociālie dienesti atsakās piedalīties atzinuma sniegšanai bāriņtiesas sēdē, aizbildinoties ar to, ka viņiem pēc tam ar šiem cilvēkiem būs jāstrādā un jāveic sociālais darbs.

Autors konstatē, ka ļoti būtiski ir tas, ka bāriņtiesa kopā ar sociālo dienestu veic risku novērtēšanu ģimenei un tiek doti vienoti uzdevumi, jo tieši sociālais dienests ar

vecākiem slēdz vienošanos par uzdevumu izpildi. Sociālā dienesta kompetencē ir veikt psihosociālo darbu ar ģimeni, piesaistīt attiecīgus resursus, nodrošināt nepieciešamos pakalpojumus vecākam veicamo uzlabojumu izpildē un risku novēršanā, kā arī veikt citas savā kompetencē esošas darbības, lai panāktu ģimenes situācijas uzlabošanu. Noslēgumā sociālā dienesta kompetencē ir sniegt atzinumu bāriņtiesai, un konstatēt, vai riski ir novērsti un bērnu atrašanās bioloģiskajā ģimenē ir pieļaujama.

Autors konstatē, ka bāriņtiesas veic ļoti lielu darbu ar ģimenēm, bet saskaņā ar statistikas pārskatu šāda informācija – cik lietas ierosinātas par aizgādības tiesību pārtraukšanu, pēc Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmās prim daļas, netiek noskaidrota. Netiek noskaidrota informācija – cik minētās lietas ir izbeigtas, kas nozīmē, ka bāriņtiesas, sociālā dienesta un ģimenes ieguldītais darbs ir vainagojies panākumiem un bāriņtiesai nav bijis jāpieņem lēmums par aizgādības tiesību pārtraukšanu un secīgi arī lēmums par bērnu šķiršanu un par bērnu ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu.

Grūtības risināšanas procesā sagādā tas, ka Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā noteikts, ka pašvaldībai, kuras teritorijā ir deklarētā personas dzīvesvieta, ir pienākums nodrošināt personai iespēju saņemt tās vajadzībām atbilstošus sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību, bet reāli persona nedzīvo pašvaldībā. Novēlota informācijas sniegšana kompetentajām iestādēm. Iestāžu kompetenču nepārzināšana. Pietiekamas uzmanības neveltīšana (neizvērtēšana) saņemtajai informācijai. Normatīvo aktu nepareiza interpretācija un to piemērošana konkrētos gadījumos. Iztrūkst vai nenotiek efektīva bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšana ģimenē vai ārpus tās.

Iespējamie risinājumi grūtību novēršanai - lai sekmētu efektīvu institūciju savstarpēju sadarbību bērnu tiesību aizsardzībā un darbu ar bērnu un ģimeni nepieciešama starpinstitucionālās sadarbības uzlabošana pašvaldībā, lai sekmētu efektīvu institūciju sadarbību un veidotu mērķētāku katras institūcijas rīcību, tādējādi nodrošinot bērna tiesību un interešu vislabāko aizsardzību. Bāriņtiesas un sociālā dienesta darbības uzlabošanai nepieciešama profesionālā pilnveide, tai skaitā supervīzija, lai nenotiktu darbinieku izdegšana, jo gan bāriņtiesas, gan sociālā dienesta darbinieki ir palīdzošo profesiju pārstāvji.

Secinājumi un ieteikumi:

Lai pret bērna vecākiem lietās par aizgādības tiesību pārtraukšanu būtu iestāžu vienotas prasības un nerastos pārpratumi, ka bāriņtiesa savā ieskatā vecākam uzdod vienus uzdevumus, bet sociālais dienests savā ieskatā uzdod kādus citus uzdevumus, tad būtiski ir, ka tiek noteikts, ka bāriņtiesa kopā ar sociālo dienestu veic ģimenes risku vērtēšanu un vienojas par ģimenei nepieciešamo uzdevumu veikšanu un reālu uzdevumu izpildīšanas termiņu.

Bāriņtiesa, konkretizējot nepieciešamos uzlabojumus bērna turpmākas pilnvērtīgas aprūpes nodrošināšanai ģimenē un sniedzot norādījumus vecākam, nedrīkst dublēt sociālā dienesta kompetenci.

Bāriņtiesas noteikto pienākumu apjomam vecākam jābūt atbilstošam tam, lai to izpildes rezultātā tiktu nodrošinātas bērna tiesības uz tādiem dzīves apstākļiem un labvēlīgu sociālo vidi, kas nodrošina pilnvērtīgu fizisko un intelektuālo attīstību, kā arī, lai bērns saņemtu atbilstošu uzturu, apģērbu un pajumti.

Uzmanība, galvenokārt, pievēršama skaidrojumu un norādījumu došanai konkrētam vecākam, uzdevumu došana sociālajam dienestam pārsniedz bāriņtiesas kompetences apjomu.

Nosakot laika periodu, kādā vecākam īstenojama sadarbība ar sociālo dienestu, lai uzlabotu situāciju ģimenē un novērstu riskus bērna pilnvērtīgai aprūpei, bāriņtiesai jāņem vērā vairāki būtiski faktori, kā arī Administratīvā procesa likuma 64.pantā par administratīvā akta izdošanu noteiktais termiņš.

Lai pilnvērtīgāk veiktu darbu ar ģimeni nepieciešams normatīvajos aktos noteikt, ka bāriņtiesa kopā ar sociālo dienestu veic riska novērtēšanu. Lai noskaidrotu cik nozīmīgs ir bijis no 2015.gada 3.decembra Likumdevēja noteiktais, ka pieņemot lēmumu – par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem, saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmo prim daļu, nepieciešams papildināt normatīvos aktus par statistikas pārskatu sniegšanu.

1. Veikt grozījumus Bāriņtiesu likuma 22.panta 1.prim daļā, papildinot spēkā esošo redakciju ar vārdiem „kopā ar pašvaldības sociālo dienestu”.

Aktuālā redakcija: Bāriņtiesa, ierosinot lietu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam, kopā ar pašvaldības sociālo dienestu veic riska novērtēšanu (vecāka līdzatkarība, problēmas neatzišana u.tml.), informē vecāku par sekām un uzdod viņam sadarbībā ar sociālo dienestu noteiktā termiņā novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus. Ja vecāks šajā termiņā kavējas novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus un bērna palikšana ģimenē var radīt draudus bērna dzīvībai un veselībai, bāriņtiesa lemj par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam un bērna šķiršanu no ģimenes.

2. Veikt grozījumus 2006.gada 19.decembra Ministru kabineta noteikumu Nr.1037 „Bāriņtiesas darbības noteikumi” 73.punktā, papildinot spēkā esošo redakciju ar vārdiem „kopā ar pašvaldības sociālo dienestu”.

Aktuālā redakcija: 73.punkts. Riska novērtēšana veicama kopā ar pašvaldības sociālo dienestu pirms lēmuma pieņemšanas par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem, izņemot gadījumus, kad tiek pieņemts vienpersonisks lēmums saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 23.pantu.

3. Veikt grozījumus 2017.gada 20.jūnija Ministru kabineta noteikumiem Nr.352 „Noteikumi par oficiālās statistikas veidlapas paraugu bāriņtiesas darbības jomā un veidlapas aizpildīšanas un iesniegšanas kārtību”, papildinot ar sekojošu 1.2.6.punktu – „Personu skaits, kurām ierosinātas lietas, par aizgādības tiesību pārtraukšanu (Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmā prim daļa)”.

4. Veikt grozījumus 2017.gada 20.jūnija Ministru kabineta noteikumiem Nr.352 „Noteikumi par oficiālās statistikas veidlapas paraugu bāriņtiesas darbības jomā un veidlapas aizpildīšanas un iesniegšanas kārtību”, papildinot ar sekojošu 1.2.7.punktu – „Personu skaits, kurām ar bāriņtiesas lēmumu lieta izbeigta (Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmā prim daļa)”.

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

1. Augstākās tiesas 2012.gada 12.novembra spriedums lietā Nr.SKA-870/2012;
2. Sociālo pakalpojumu sociālās palīdzības likums // [Latvijas Vēstnesis](#), 168 (2743), 19.11.2002.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 23, 12.12.2002.;
3. National report on parental responsibility: France. Pieejams: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/france-Parental-Responsibilities.pdf>
4. ECT 2010.gada 6.jūlija spriedums lietā Nr.41615/07 „Neulinger and Shuruk v.Switzerland”;
5. ECT 2009.gada 9.jūnija spriedums lietā Nr.33401/02 „Opuz v.Turkey”;
6. Kalacs A. Bērna intereses, vecākiem nepildot savu pienākumu, neapdomīgi lietojot alkoholu. // Jurista Vārds – 06.06.2018. Nr.24;
7. Civillikums // Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs // Nr.4/5, 1992.;
8. Bāriņtiesu likums // Ziņotājs Nr.15, 10.08.2006.;
9. 2006.gada 19.decembra Ministru kabineta noteikumi Nr.1037 Bāriņtiesas darbības noteikumi // Latvijas Vēstnesis Nr.207 (3575) 29.12.2006.;
10. Paziņošanas likums // [Latvijas Vēstnesis](#), 102 (4294), 30.06.2010.;
11. Bērnu tiesību aizsardzības likums // Ziņotājs Nr.15, 04.08.1998.;
12. 2014.gada 18.marta Ministru kabineta noteikumu Nr.142 „Noteikumi par ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu samaksas kārtību un apmēru” // [Latvijas Vēstnesis](#), 58 (5118), 21.03.2014.;
13. LMPam_VGP_2011-2017; Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.-2017.gadam;
14. Administratīvā procesa likums // Latvijas Vēstnesis Nr.164 (2551), 14.11.2001.;
15. Augstākās tiesas 2013.gada 21.marta lēmuma lietā Nr. SKA-371/2013.;
16. Likums par pašvaldībām // [Latvijas Vēstnesis](#), 61 (192), 24.05.1994.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 11, 16.06.1994.;

17. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017.gada 29.decembra spriedumā lietā SKA-1182/2017;
18. Krimināllikums // Ziņotājs Nr.15, 04.08.1998.;
19. Augstākās tiesas 2010.gada 18.februāra sprieduma lietā Nr.SKA-129/2010., 2014.gada 3.marta rīcības sēdes lēmuma lietā Nr.SKA-372/2014.;
20. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017.gada 29.decembra sprieduma SKA-1182/2017;
21. Likuma Par policiju // Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 31/32, 15.08.1991.; Diena, 126, 05.07.1991.;
22. Augstākās tiesas 2014.gada 3.marta rīcības sēdes lēmuma lietā Nr.SKA-372/2014.;
23. Augstākās tiesas 2008.gada 23.septembra sprieduma lietā Nr. SKA-457/2008.;
24. Augstākās tiesas 2014.gada 26.novembra lēmuma lietā SKA-1032/2014.;
25. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par bērna tiesībām (ANO Ģenerālā Asambleja pieņēmusi 1989.gada 20.novembrī ar rezolūciju 44/25, Latvijas Republikā spēkā kopš 1992.gada 14.maija; // Latvijas Vēstnesis Nr.237 (5297) 28.11.2014.;
26. Augstākās tiesas 2012.gada 12.novembra sprieduma lietā Nr. SKA-870/2012;
27. Scherpe M.J. The Present and the Future of European Family Law. Vol. IV. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016.;
28. Kronberga I. Ja ir liela politiskā grib, iespējams ir viss. // Jurista Vārds – 06.06.2018. Nr.24.;
29. Ceļmale L. Bērna labāko interešu princips un tā piemērošana praksē. // Jurista Vārds – 06.06.2017. Nr.24;
30. 2008.gada 26.maija Ministru kabineta noteikumi Nr.361 „Noteikumi par bāriņtiesas ikgadējā pārskata veidlapas paraugu un pārskata iesniegšanas un aizpildīšanas kārtību” // Latvijas Vēstnesis Nr. 83 (3867), 29.05.2008., zaudējuši spēku ar [33]
31. 2017.gada 20.jūnija Ministru kabineta noteikumiem Nr.352 „Noteikumi par oficiālās statistikas veidlapas paraugu bāriņtiesas darbības jomā un veidlapas aizpildīšanas un iesniegšanas kārtību” // Latvijas Vēstnesis Nr.128 (5955) 29.06.2017.

References

1. Judgment of the Supreme Court of 12 November 2012 in case No. SKA-870/2012;
2. Social Services Social Assistance Law // Latvijas Vēstnesis, 168 (2743), 19.11.2002; Reporter of the Saeima and Cabinet of Ministers of the Republic of Latvia, 23, 12.12.2002;
3. National report on parental responsibility: France. Available at: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/france-Parental-Responsibilities.pdf>
4. Judgment of the ECHR of 6 July 2010 in case No.41615 / 07 Neulinger and Shuruk v.Switzerland;
5. ECHR Judgment of 9 June 2009 in Case No. 34401/02 Opuz v.Turkey;
6. Kalacs A. The best interests of the child, when the parents do not fulfill their duty, using alcohol without recklessness. // Lawyer Name - 06.06.2018 No.24;
7. Civil Law // Reporter of the Supreme Council and Government of the Republic of Latvia // No.4 / 5, 1992;
8. Orphan's Courts Law // Reporter No.15, 10.08.2006;
9. Regulations of the Cabinet of Ministers No.1037 of 19 December 2006 Rules of operation of Orphan's Court // Latvijas Vēstnesis No 207 (3575) 29.12.2006;
10. Notification Law // Latvijas Vēstnesis, 102 (4294), 30.06.2010;
11. Law on the Protection of the Rights of the Child // Rapporteur No.15, 04.08.1998;
12. Cabinet Regulation No. 142 of 18 March 2014, Regulations on the Procedure and Amount of Payment for Out-of-Family Care Services // Latvijas Vēstnesis, 58 (5118), 21.03.2014;
13. LMPam_VGP_2011-2017; Family State Policy Guidelines for 2011-2017;
14. Administrative Procedure Law // Latvijas Vēstnesis No.164 (2551), 14.11.2001;
15. Decision of the Supreme Court of 21 March 2013 in case No. SKA-371/2013;
16. Law on Local Governments // Latvijas Vēstnesis, 61 (192), 24.05.1994; Reporter of the Saeima and Cabinet of Ministers of the Republic of Latvia, 11, 16 June 1994;
17. Judgment of the Department of Administrative Cases of the Supreme Court of 29 December 2017 in case SKA-1182/2017;
18. Criminal Law // Rapporteur No.15, 04.08.1998;
19. Judgment of the Supreme Court of 18 February 2010 in Case No. SKA-129/2010, March 3, 2014 Action Session Decision in Case No. SKA-372/2014;
20. Judgment of the Department of Administrative Cases of the Supreme Court of 29 December 2017 SKA-1182/2017;
21. Law on Police // Reporter of the Supreme Council and Government of the Republic of Latvia, 31/32, 15.08.1991; Diena, 126, 5 July 1991;
22. Decision of the Supreme Court March 3, 2014 Action Session in Case No. SKA-372/2014;

23. Judgment of the Supreme Court of 23 September 2008 in case no. SKA-457/2008.;
24. The Supreme Court decision of 26 November 2014 in case SKA-1032/2014;
25. United Nations Convention on the Rights of the Child (adopted by the UN General Assembly on 20 November 1989 by Resolution 44/25, in the Republic of Latvia since 14 May 1992; // Latvijas Vēstnesis No 237 (5297) 28.11.2014.
26. Judgment of the Supreme Court of 12 November 2012 in case no. SKA-870/2012;
27. Scherpe M.J. The Present and the Future of European Family Law. Vol. IV. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016;
28. Kronberg I. If there is a great political will, everything is possible. // Lawyer Name - 06.06.2018 No.24;
29. Roadmaster L. Principle of best interest of the child and its application in practice. // Lawyer Name - 06.06.2017 No.24;
30. Regulations of the Cabinet of Ministers No.361 of 26 May 2008 "Regulations on the Model of the Annual Report Form of the Orphan's Court and Procedures for Submission and Completion of the Report" // Latvijas Vēstnesis No. 83 (3867), 29.05.2008, lost with [33]
31. Regulations of the Cabinet of Ministers No.352 of 20 June 2017 "Regulations on the Model of the Official Statistics Form in the Field of Orphan's Court Activities and Procedures for Completing and Submitting the Form" // Latvijas Vēstnesis No.128 (5955) 29.06.2017.